

olvadt a belőle kivált «*Schönere Zukunft*»-ba. Magas nivójú cikkei ugyan sokszor politikai tartalmúak, de világnézeti kérdésekhez is hozzászólnak s ez ad alkalmat arra, hogy megemlítssem nevét. Körülbelül ugyanez az eset *Muckermann*-nal, aki azonban már nemcsak a dialektika fegyvereit használja, hanem a tanulmány, szónoklat és költemény között álló egyéni műfajban meleg férfias lírájával is megfogja az olvasót.

A magyar katolikus újjászületésnek már megvannak a költői: *Sík Sándor* és a heves viták központjában álló *Mécs László*, van regényírója is,

Balla Borisz, aki az Eberle által alapított folyóíratípus magyar képviselőjének, a *Korunk Szavá*-nak, egyik alapítója, amely folyóirat elsősorban politikai és világnézeti kérdésekkel foglalkozik. A mozgalom és a folyóirat még annyira friss, hogy nehéz itt is érvényesíteni eddigi szempontunkat: a nemzeti jellemvonások ki-domborítását a katolikumban. A német katolikus újjászületés szociális programja és misztikus iránya nálunk minden esetre eredetibbnek tűnik fel, mint hazájában s ezért visszhangja is nagyobb.

Fábián István.

Külföldi regények magyar nyelven.

Wilder : Szent Lajos király hídja.
Révai. — **Aldanov** : Az ördög hídja. —
Aldanov : Az összeesküvés. Káldor.

1.

Thornton, Wilder remekműve, a Szent Lajos király hídja, olyan könnyűben s — mondhatnám — olyan társaságban került most a magyar olvasóközönség elé, aminő valóban megilleti. A Klasszikus Regénytár aranykeretbe foglalt fémjelzése sohasem jelentett egyszerű besorozást, ellenkezőleg: köteteinek kissé régies, sohasem hivalkodó — s talán éppen ezért a divatáramlatok által kevésbé sebezhető — nemes díszítésével, szolid betűivel, főként azonban hagyományával s vitathatatlan belső értékeivel afféle jelképi «*Institut de France*»-ot alkotott, amely kötelék — épp előkelő hagyományainál fogva — voltaképp egyértelmű volt a halhatatlansággal. S a Klasszikus Regénytár *Institut*-je azért is volt megbízhatóbb a párisi akadémiánál, mert a halhatatlanság kérdésében semmit sem kellett kockáztatnia: halála előtt ugyanis teljes határozottsággal éppoly kevésbé mondható valaki hal-

hatatlannak, mint — Solon értelmezésében — boldognak. Thornton Wilder azonban, mikor most új hanggal gyarapítja e halott halhatatlanok kórusát, eleven volta mellett sem bontja meg a sor értékbeli egyöntetűségét. A Szent Lajos király hídja klasszikus mű.

Egy sivatag millió és millió homokszeme — parányi kvarckristálya — az élet szürkén szürkére torló apró eseménykéivel s ha nincs napsugár, mely egyszer — véletlenül? — ráhull és felgyújtja benne a gyémántok tűzét: örök homály a sorsa. A nagy költők szeme is így emel fel jelentéktelen, homályba bozult emberleleteket, egy pillanatra fellobbantja bennük az egyetemes szépség és egyetemes törvény izzását, hogy szinte szédülünk: egy homokszemben ennyi csillogás! S ahol a mi látásunk boldogan fedezi fel a spektrum hét színét, a költő még az ibolyántúli láthatatlan színek százeit sejteti.

Thornton Wilder azok közé a szerencsés és ihletett alkotók közé tartozik, akiknek a szeme az élet porából igazgyöngyöt és gyémántot varázsol.

Mi ennek a különös regénynek a meséje?

1714 június 20-án Lima városában leszakadt egy ódon, vesszőből eszkaált híd s az az öt ember, aki ép át akart rajta kelni, a folyóban leli halálát.

Ime, a regénymag. Egy egészen közönséges, csaknem mindennapi híreσκε, ú. n. «véletlen» szerencsétlenség.

De van-e véletlen? Képzeltető-e, hogy az ember, aki egy végtelen jó-ságú és végtelen bölcsességű isteni szellem világrendszerének része, véletlen mozzanatok függvénye. Ha kételkedés nélkül hiszem Istent, akkor legalább is kételkednem kell a véletlen hatalmában. Hiszen ha csupán egyetlen egyszer válik urrá a véletlen a dolgok rendjében: hová vezet ez? Nem a legteljesebb felbomláshoz?

Ez a gondolatlánc csirázott Juniperus atya, a ferencrendi szerzetes lelkében, aki történetesen tanuja volt a végzetes eseménynek. Hívő agya «a priori» elvetette a kényelmese-k véletlen-megoldását, kutatni kezdett az öt halott elmúlt életében, nyomozni kezdte az okokat, melyek — érzése szerint — ingathatatlan szük-ségszerűséggel vezettek sorsuk betel-jesüléséhez, a halálhoz.

Juniperus atya nem fejezhette be tervezett munkáját; eszméje azonban továbbélt s örökségül maradt a kései utódra, a költőre, aki felemelte az elejtett fonalat s tovább bogozta az öt halott titkának tragikus szöve-vényét.

S így tárulkozik fel most öt élet, így bukkanik elő a homályból öt arc, öt lélek, melyet a szeretet tölt meg csordultig tartalommal. A szeretet makacs rajongói ők: Fio bácsi, a színész-nő tanítómestere épúgy, mint a kis apácanövendék, a színész-nő epi-lepsziás fiacskája vagy Esteban, az ikertestvér s az öreg hölgy, a mulha-tatlan anyai szeretet áldozata. Az

élet — az ő életük — a szereteten épül s mikor ez céljavesztetté válik, az életüknek sincs többé értelme. Még élnek; de ez az élet nem egyéb, mint testük gépi működése. S mikor Szent Lajos király hídja, a sorsnak ez az isteni eszköze, összetorpad alatu-k, a folyó sodra öt élőhalottat rin-gat el az örökkévalóság felé.

Az üzletes Amerikából a költészet tiszta levegőjét áramoltatja hozzánk ez a regény.

2.

Aldanov az emigráns orosz írók sorába tartozik, műveit külföldön írja. Míg azonban a kivándorlásra kényszerült orosz literátorok csaknem mindegyike idegenben is meg-őrízte faji-nemzeti vonásait s az iro-dalom köldökzsinórával eltéphetet-lenül hozzánőtt fia maradt a muszka földnek és a muszka életformának: Aldanov írói erét már inkább nem-zetközi vérkeringés táplálja. S mi-alatt amazok lelkük felnyújtott an-tenna-csápjaival még mindig a honi föld üzeneteit szívják magukba s mint a selyemhernyó, írásuk-alkotá-suk «immaginarius» anyagából pa-rányi muszka globuszok szövetét építik maguk köré: Aldanov, ha lehet még náluk is távolibb világokba röp-pen. Oda, ahová a ma gondoljai soha-sem érhetnek el. A multba. A törté-nelembé.

És mégis. Ady példázata a föl-dobott és mindig visszahulló kőről a történelembé menekülő költő sor-sára is illik. Annyi erőnk nincs, hogy korunkból maradéktalanul kiszakad-hassunk. Felröppenünk, de vissza-hullunk. Megfigyelhetjük, hogy a történelmi regény legmaibb művelői csaknem kivétel nélkül a história legszeleesebb ormaikt kutatják fel s éppen nem azokra a gondtalan és tündéri szigetekre vezetik olvasói-ka-t, ahol felejtteni lehetne a jelent. Válságos, forradalmas, háborús ko-

rok : a mai költő szeme ezekre talál leghamarább. S mikor a multat ábrázolja, voltaképp a jelent vetíti át egy korábbi síkba : mert ma minden percünkkel és minden porcikánkkal történelmet élünk. Talán még sohasem volt nemzedék, mely ennyire közlő, forrón érezte volna a történelem lelkét. A história eseményeit analóg élmények fűtik fel bennünk elvonná, a régvolt hősök nem idegenek, mert arcukon a magunk történelmi szenvedése rémlik.

A jelenkori orosz nemzedék halálra viaskodik a háború, a forradalmak, a zűrzavar és a rémuralom emlékeivel. S ami ezt a boldogtalan emberöltőt különösképp a történelem-látás gyakorlati iskolájává avatja, az a furcsa és megdöbbentő erővel szinte belénk-öklöződő vad «tanulmány»-érzés, mely egy-két évtized eseményeiből majdnem filozófiává szűrődve makacsul a tudatunkba furakszik. Akinek 1914—1934-ig módjában volt szemmel kísérnie a történelem jelenségeit, valósággal el kell képednie attól a mindennemű logikát, elméletet és emberi számítást megcsúfoló hihetetlen arányú színváltozástól, melyet e két viharos évtized eszméi és mozgalmi mutatnak. Ahogyan a bolsevizmus — nemcsak mint társadalmi-gazdasági, hanem mint eszmei-világnézeti forradalom — 1917 őszén megindult, az a bábeli fantasztikus terv, mely minden életformát és keretet (társadalmi rendet, termelést, pénzügyet, militarizmust, nevelést, vallást, művészetet, diplomáciát stb.) szét akart robbantani, hogy helyükbe a maga véresen kezdetleges utópiáját építse ; a galértalan, zubbonyos népapistolok e fanatikus csoportja, mely munkásgyűléseken gúnyos és átokkal szórta be a polgári állam minden intézményét és szertartását, egyszerre csak frakkot húz, diplomát ad és játszik, koronás államfőknél akkreditáltatja

magát és díszszázadot állít a kapuja elé : ez — enyhén szólva — az alkalmazkodási képességnek, a hajlékonyságnak olyan példája, aminőre az egyének életében is ritkán bukkanunk.

Annak a szövetségi politikának ugyanis, amelyet Szovjetország ezidőszerint folytat, nemcsak hogy semmi köze a Bucharin Nikoláj által papírra vetett ortodox-bolsevista alapelvekhez, de önmaga tragikomikus cáfolataképp valósággal vissza kellett lopódnia a hagyományos cári diplomácia útjára, melyet a «tökés» Páris irányít. A szerződések halmozásának ebben a történelmi korszakában Oroszország ép attól a bolsevizmustól került legmesszebb, mellyel 1919-ben Uljanov-Lenin a kimerült Európát fenyegette. Ez, természetesen, még nem lenne baj. Sőt ! A baj az, hogy az elkanyarodásnak és visszakanyarodásnak ez a két évtizede milliók mondhatatlan szenvedésébe került ; hogy lelkiismeretlenül szélnek eresztett közterek példátlan testvérháborút zúdítottak egy nemzetre ; hogy a 20. században Európa földjén máglya, karó és kerék perzselt és zúzott szét emberi testeket, olyan eszmékért, amelyek tíz s egynéhány év alatt teljesen értelmüket veszítették.

Nyilvánvaló, hogy akikben e drámai kor eseményei személyes élményekké váltak : azok valahogy szabad útlevelel járnak-kelnek a történelemben. A nagy történelmi folyamatok titokzatos eredetét az ő beállított szemük fedezi fel, ők hatolnak át csalhatatlan szimattal az őserdők bozótján s a história Mount Everestjeit az ő lendületük éri el. Bizonyos, hogy a nagy francia forradalom s e forradalmat követő kaotikus idők megértéséhez ez a nemzedék közelebb került minden előzőjénél.

Aldanov szélesmedrű regénytrilógiája is éppen ennek a hatalmas tör-

ténelmi analógiának rekonstrukálására vállalkozott.

3.

A trilógia első része, a *Thermidor kilencedike*, a rémuralom tetőpontját és Robespierre bukását mutatja be (Napkelet, 1932. XII. sz.). A második részben, *Az ördög hídjá*-ban, Páris forró köveiről Nápolyba és Svájcba ragadja olvasóit a szerző. A történelmi mag egy kevésbé ismert történelmi detail: a rövid életű parthenopei köztársaság összeomlása. Ha a Thermidor kilencedikében a forradalom rázta meg véres ökleit, Nápolyban a reakció mutatkozott meg egész félelmetes szörnyiségében. Keverék, nemzetközi csapatok verekednek itt a forradalmárokkal s a győzelem után fojtott levegőjű napok következnek, üldözések és kivégzések, a szél árbocra akasztott holttesteket himbál s Nelson, a híres admirális, villásreggelire várja az angol követet és nejét, Lord és Lady Hamiltont... (1919-ben, Vladivosztok kikötőjében épp ilyen hűvös nyugalommal tekintettek az angol cirkálók a polgárháború paroxizmusában vergődő városra.) Aztán a harc tovább forr Itália birtokáért. Már nem is olasz földön, Svájc hegyeiben mérik össze fegyvereiket a hatalmak. Az orosz hadsereg époszi küzdelmekben töri át magát a havasokon. Vezére Szuvarov, a legendás tábornok. S ahogyan Aldanov az orosz katona szívós hősiességét megéneкли s ahogyan gazdag emberábrázoló képességével éles reliefet ad ennek az ellentétes vonásokból összerakott mozaikarcnak:

az orosz irodalom legnemesebb tolstoloi hagyományainak lesz továbbfejlesztője.

Mialatt Szuvarov seregei Svájc jeges hegyein megismétlik Hannibal erőfeszítéseit, a fővárosban, otthon, Pál az «őrült» cár kancsukás uralma végletesen elviselhetetlenné teszi a polgárok életét. Hogyan szövi-fonja a merénylet és az államcsíny tervét Fahlen gróf, Pétervár kormányzója, mint nyeri meg e sötét és kényszerű gondolatnak a cárevicset s a legfőbb udvari méltóságokat, majd a hadsereget is, a palotaőrséget szolgáltató Szemjenov gárdaezredet; hogyan üli meg az uralkodó lelkét a gyanú és félelem nehéz árnyéka, hogyan iparkodik bújni-menekülni e titokzatos rémek elől, míg végül is áldozatául esik a megszervezett gyűlöletnek: ezt a fajlagosan orosz történetet meséli el Aldanov trilógiája harmadik részében, *Az összeesküvés*ben. (Nem sokkal előbb Párisban is életét vette uralkodójának a nép. Míg azonban a párisi zajos, széles, teatrális jelenet: valóban egy tragédia végső felvonása; az orosz alattomos, acsarkodó bujkálás: orgyilkosság. Két különböző attitűd, amelyben két ellentétes jellemű fajta lelkisége fejlődik ki.)

Aldanov regényei nem *igazi* regények. Regénymeséjük kezdetleges szövési, jelentéktelen. A trilógia részeit csupán az érdektelen főhős személye fűzi egybe. De a történelmi atmoszféra megteremtésében, a történelmi figurák eleven-forró megjelenítésében ragyogó eszközökkel rendelkező mester. *Szakáts László*.